

Iqtisodiy diversifikatsiya – resurslarga bog‘liqlikdan chiqish yo‘li

Axrorov Elyorjon Baxtiyor o‘g‘li
O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali

Annotatsiya: Mazkur maqolada iqtisodiy diversifikatsiyaning mazmuni, uning resurslarga bog‘liqlikdan chiqishdagi roli va O‘zbekiston iqtisodiyotidagi amaliy jihatlarini ilmiy asosda tahlil etilgan. Shuningdek, xalqaro tajriba, sektorlararo muvozanatni ta‘minlash yo‘llari, eksport va bandlikka ta‘siri, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: iqtisodiy diversifikatsiya, resursga qaramlik, eksport siyosati, innovatsiyalar, xizmatlar sektori, sanoat modernizatsiyasi, raqamli iqtisodiyot, iqtisodiy barqarorlik, bandlik, O‘zbekiston.

Zamonaviy iqtisodiy rivojlanishning barqaror va uzoq muddatli bo‘lishi, avvalo, iqtisodiy diversifikatsiyaga erishish darajasiga bog‘liq. Iqtisodiy diversifikatsiya – bu mamlakat iqtisodiyotini turli sohalarga kengaytirish, eksport va ishlab chiqarishni muayyan resurslarga haddan tashqari bog‘liqlikdan chiqarish, innovatsion tarmoqlar va xizmatlar sektorini rivojlantirish orqali barqarorlikka erishish strategiyasidir. Resurslarga boy mamlakatlarda, ayniqsa, tabiiy gaz, neft yoki boshqa xomashyoga tayanadigan davlatlarda iqtisodiy diversifikatsiya dolzarb masalalardan biri sanaladi.

Rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan O‘zbekiston iqtisodiyoti uzoq yillar davomida asosan tabiiy resurslar eksportiga bog‘langan holatda shakllanib kelgan. Bu esa resurs narxlarining global bozordagi o‘zgaruvchanligiga nisbatan yuqori sezuvchanlik, valyuta tushumlarining beqarorligi va iqtisodiy o‘sishning bir tomonlama rivojlanishiga olib kelgan. Shu sababli, iqtisodiy diversifikatsiya – iqtisodiy xavfsizlikni ta‘minlovchi asosiy mexanizm hisoblanadi. U iqtisodiyotda turli sohalarda o‘rtasidagi muvozanatni yaratish, ishlab chiqarishning keng ko‘lamda rivojlanishini ta‘minlash, yangi ish o‘rinlari yaratish va innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Iqtisodiy diversifikatsiyaning asosiy yo‘nalishlari – bu sanoatni modernizatsiya qilish, xizmatlar sektorini rivojlantirish, qishloq xo‘jaligini sanoatlashtirish, raqamli iqtisodiyotni kengaytirish va innovatsion tarmoqlarni ilgari surishdir. Ayniqsa,

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda qabul qilingan “Milliy taraqqiyot strategiyasi – 2030”, “Raqamli O‘zbekiston”, “Sanoatni transformatsiya qilish dasturi” diversifikatsiyani chuqurlashtirishga qaratilgan muhim qadamlar bo‘ldi. Hozirgi kunda yengil sanoat, to‘qimachilik, farmatsevtika, elektrotexnika, avtomobilsozlik, IT xizmatlari, logistika va turizm kabi tarmoqlarning ulushi sezilarli darajada ortmoqda.

Diversifikatsiya nafaqat makroiqtisodiy barqarorlik, balki bandlik va hududiy rivojlanish uchun ham muhim hisoblanadi. Xususan, qishloq hududlarida agroklasterlar, kichik sanoat zonalari va xizmat ko‘rsatish markazlarining rivojlanishi aholining daromad manbalarini diversifikatsiyalash imkonini bermoqda. Bundan tashqari, diversifikatsiyalangan iqtisodiyot iqlim o‘zgarishi kabi global tahdidlarga nisbatan bardoshlilik bilan ajralib turadi. Neft yoki gaz narxlari pasayganda, boshqa tarmoqlar hisobiga iqtisodiy o‘sish sur‘atlarini saqlab qolish mumkin bo‘ladi.

Xalqaro tajribada Norvegiya, Janubiy Koreya, BAA va Malayziya kabi mamlakatlar iqtisodiy diversifikatsiya orqali tabiiy resurslardan olinadigan daromadlarni innovatsiyaga yo‘naltirish, ta‘lim va texnologiyalarni rivojlantirish orqali barqaror iqtisodiy tizim yaratgan. Xususan, BAA bugungi kunda neftga qaramlik darajasini 30% dan pastga tushirgan bo‘lsa, Janubiy Koreya elektronika, avtomobil va kemasozlik sanoatlari orqali jahonda ilg‘or o‘rinlarni egallamoqda.

O‘zbekistonda ham eksport diversifikatsiyasini kuchaytirish maqsadida yangi bozorlar ochilmoqda. Traditsion paxta va mineral resurslar o‘rniga tayyor mahsulotlar, xizmatlar eksporti yo‘lga qo‘yilmoqda. IT Park’lar, texnoparklar, “raqamli xizmatlar eksporti markazlari” faoliyati eksportga yo‘naltirilgan diversifikatsiyaning amaliy ko‘rinishidir. Bularning barchasi iqtisodiy xavflarni kamaytiradi, bozor muvozanatini ta‘minlaydi va ichki talabni qondirish imkoniyatini oshiradi.

Shunga qaramay, diversifikatsiya jarayonida to‘siqlar ham mavjud: moliyaviy resurslarning yetishmasligi, ishlab chiqarishning texnologik eskirganligi, raqamli infratuzilmaning nomukammalligi, kadrlar salohiyatining pastligi va xususiy sektor faoliyatining sustligi shular jumlasidandir. Shu bois, davlat siyosati diversifikatsiyaga yo‘naltirilgan investitsiyalarni rag‘batlantirish, biznes muhiti va qonunchilikni soddalashtirish, xususiy sektorni qo‘llab-quvvatlashga qaratilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, iqtisodiy diversifikatsiya – bu O‘zbekistonning iqtisodiy suvereniteti, barqarorligi va innovatsion rivojlanishining kafolati hisoblanadi. Bu yo‘l

orqali respublika resurslarga qaramlikdan asta-sekin chiqib, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqaruvchi, innovatsion xizmatlar eksport qiluvchi zamonaviy iqtisodiyotga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. IMF. *Economic Diversification in Resource-Rich Countries*, Washington, 2022.
2. UNCTAD. *Diversifying Exports in Developing Countries: Challenges and Opportunities*, Geneva, 2021.
3. World Bank. *Pathways to Economic Diversification*, Washington, 2023.
4. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. *Iqtisodiy barqarorlik strategiyasi – 2030*, Toshkent, 2022.
5. UNDP Uzbekistan. *O‘zbekiston iqtisodiyotini diversifikatsiyalash bo‘yicha siyosat tavsiyalari*, Toshkent, 2023.
6. OECD. *Structural Reform and Diversification Strategies*, Paris, 2021.
7. Kadirov M. *Resursga qaramlikdan iqtisodiy mustaqillikka yo‘l*, – Toshkent: Ilm Ziyo, 2021.